

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr Ewy Kowalskiej-Stasiak pt.: *Obraz nauczyciela języka angielskiego w wypowiedziach studentów – analiza kognitywna* (komputeropis, 202 ss.), napisanej pod kierunkiem prof. Uniwersytetu Opolskiego dr hab. Doroty Brzozowskiej

28 marca 2019 r.

Przedstawiona mi do oceny rozprawa doktorska Ewy Kowalskiej-Stasiak pt.: *Obraz nauczyciela języka angielskiego w wypowiedziach studentów – analiza kognitywna* mieści się w obszarze lingwistyki kognitywnej – to główny i najważniejszy obszar, z którego Autorka zaczerpnęła koncepcje i metody badawcze. Autorka połączyła w swojej pracy także koncepcje wypracowane przez badaczy zajmujących się komunikacją interkulturową, a w szczególności pedagogiką interkulturową odnoszącą się do sytuacji nauczania języków obcych. Podjęcie tematu potocznego obrazowania nauczyciela języka angielskiego przez uczących się tego języka wywołało w Autorce również potrzebę sięgnięcia do wybranych ideologii edukacyjnych. Owo połączenie perspektyw badawczych uznaję za oryginalne i nowatorskie rozwiązanie. Tym bardziej, że **nie spowodowało** ono zejścia Autorki z głównego traktu, jakim jest kognitywizm. Świadczy to o Jej dojrzałości jako badaczki.

Rozprawa Pani Ewy Kowalskiej-Stasiak ma klasyczną kompozycję, co uznaję za zaletę. Składa się ze Wstępu, dwóch równorzędnych części – teoretycznej i analitycznej – liczących podobną liczbę stron i taką samą liczbę rozdziałów (po trzy), oraz Wniosków. Rozprawa zawiera spis tabel, aneksy, do których przeniesiono przykłady wypełnionych ankiet oraz zaprezentowano tabele z wynikami zbiorczymi badań. Przedstawiona bibliografia liczy ponad 250 prac z zakresu wspomnianych wcześniej dyscyplin. Są to w przeważającej mierze

najbardziej znaczące dla ich rozwoju prace anglojęzyczne, ale Autorka sięgnęła również do najważniejszych prac badaczy polskich – kognitywistów, etnolingwistów (lingwistów kulturowych), glottodydaktyków języków obcych i języka polskiego jako obcego, psycholingwistów i edukatorów. Większość umieszczonych w tym spisie prac została rzeczywiście włączona do refleksji naukowych snutych przez Autorkę w rozprawie. Odczuwam jedynie pewien niedosyt spowodowany brakiem w bibliografii choćby jednej z prac prof. Barbary Lewandowskiej-Tomaszczyk, badaczki wyjątkowo zasłużonej dla polskiej lingwistyki kognitywnej. Rozprawę wieńczą przejrzyste napisane streszczenia: polskie i angielskie.

Zamysł badawczy mgr Ewy Kowalskiej-Stasiak poznajemy z różnych fragmentów jej rozprawy (opisany został we Wstępie, w podsumowaniach każdego z rozdziałów części teoretycznej oraz we fragmentach inicjujących część empiryczną). Polega on na potraktowaniu zdarzeń komunikacyjnych zachodzących w procesie uczenia się – nauczania jako spotkań interkulturowych, a aktorów biorących udział w owych zdarzeniach, uczących się i nauczycieli, jako przedstawicieli odrębnych kultur. Jest to podejście zasadzające się na szerokim rozumieniu kultury, co jest aprobowane przez wielu współczesnych socjologów, antropologów, wielu analityków komunikacji społecznej, w tym przez badaczy tej, która zachodzi podczas nauczania języków obcych. Ta perspektywa pozwoliła Autorce spojrzeć na proces uczenia się – nauczania jako przestrzeń, w której ścierają się pewne stanowiska w zależności od przyjętych punktów widzenia oraz na taki, w którym te stanowiska (a konkretnie: językowe obrazy, interpretacje zjawisk oraz osób zaangażowanych w opisywany proces) są konstruowane. Zainteresowały ją potoczne obrazy nauczycieli (wyobrażonych i rzeczywistych) języka angielskiego, jakie wytworzyły się w świadomości uczących się języka angielskiego podczas ich nauki w polskich szkołach ma różnych poziomach kształcenia (w szkole podstawowej, w gimnazjum i w liceum). Wyszła z założenia, że owe mentalne konstrukty tkwią w świadomości studentów filologii i wpływają w określony sposób na ich dalszy etap uczenia się języka, a w domyśle – również na ich postrzeganie zawodu nauczyciela języka angielskiego, który w przyszłości będą sami wykonywać. Jej badania przekładają się więc także na subdyscyplinę glottodydaktyki, w centrum której stoi nauczyciel języka obcego i jego kształcenie, czyli na pedeutologię.

Pani Ewa Kowalska-Stasiak zrealizowała swój zamysł badawczy sumiennie, ukazując dogłębną znajomość teorii edukacyjnych i lingwistycznych, które przejrzysto scharakteryzowała, opatrzyła komentarzami i zintegrowała. W następujących po sobie rozdziałach i podrozdziałach teoretycznych **części I** za najważniejsze koncepcje uznała – w

rozdziale pierwszym – *interkulturowość w glottodydaktyce*, scharakteryzowaną na podstawie prac badaczy amerykańskich, europejskich (C. Kramsch, M. Byrama, K. Risager, M. Spitzberga), jak też polskich. Do kluczowych pojęć zdefiniowanych w tym rozdziale należą: *kompetencja interkulturowa*, *rozmówca interkulturowy*, *spotkanie interkulturowe*. Autorka w rozdziale tym włączyła do rozważań nad interkulturowością także *paradygmaty badań nad kulturą* według Milтона Bennetta (*paradygmat pozytywistyczny*, *relatywistyczny*, *konstruktywistyczny*) oraz przedstawiła *taksonomie dyskursów o kulturze* Adriana Hollidaya (badacz podzielił je na *dyskursy niewinne* i *ideologiczne*). W podsumowaniu tego ważnego rozdziału Autorka zapowiada, że owo podejście do spotkania interkulturowego w edukacji nauczycieli z zastosowaniem owych różnorodnych podejść do kultury „zachęca do namysłu, refleksji, dyskusji, mediacji, tworzenia sieci znaczeń, które ukazują głębię i złożoność edukacji” (s. 40-41).

W **rozdziale drugim** skupiła się na opisie roli językoznawstwa kognitywnego w badaniu języka, poznaniu i kulturze (opierając się na pracach m.in. G. Lakoffa, M. Johnsona, Langackera, Z. Kövecsesa i G. Raddena, Fauconniera i Turnera, E. Tabakowskiej, J. Bartmińskiego, R. Grzegorzczkovej, J. Puzyniny, T. Krzeszowskiego); wiele uwagi poświęciła pojęciu *językowego obrazu świata*, *konceptualnej teorii metafory*, *wyidealizowanemu modelowi poznawczemu*, *metonimii pojęciowej* i jej roli w usprawnieniu komunikacji oraz *teorii integracji pojęciowej*. Autorka zapowiedziała w podsumowaniu rozdziału, że opisane instrumentarium lingwistyki kognitywnej zostanie wykorzystane do konkretnych analiz z części empirycznej i z tego zobowiązania się wywiązała.

Rozdział **trzeci** dopełnia dwa poprzednie. Autorka przedstawia w nim (p. 3.1-3.3) wybrane ogólne koncepcje i współczesne standardy związane z edukacją nauczycieli w Polsce i w świecie (szczególnie w UE), a następnie kieruje swoją uwagę na opis koncepcji związanych z rolą tzw. *osobistych (potocznych) teorii edukacyjnych* w pedagogice. Ukazuje, jak dużą rolę w tych koncepcjach pełni metaforyzowanie przestrzeni edukacyjnej. W podrozdziale 3.4. Autorka przedstawia wybrane *ideologie edukacyjne* (*neokonserwatyzm*, *neoliberalizm*, *radykałizm*), oraz (na podstawie prac Jerome’a Brunera) *pedagogie potoczne*, w których zwracają uwagę różnorodne metaforyczne konceptualizacje ucznia. W p. 3.4.3. skupia się na opisie prac pedeutologicznych i zwraca uwagę na koncepcje H. Kwiatkowskiej, badającej wzajemne relacje (spotkania) i typy więzi uczniów i nauczycieli. Wyróżnione przez tę autorkę *metafory mieszkaniowe*, obrazujące sprzeczności między teoriami pedagogicznymi a działaniami praktycznymi nauczycieli (Ewa Kowalska-Stasiak wykorzysta później z talentem rozdział badawczy).

Część II, empiryczną, rozpoczyna przypomnienie w **rozdziale czwartym** hipotez badawczych. W kolejnym fragmencie Autorka formułuje trzy pytania badawcze, a w następnym charakteryzuje badania własne (s. 85-87). Dowiadujemy się, że przeprowadziła je w latach 2012-2015 w grupie badawczej składającej się ze 116 studentów II i III roku filologii angielskiej UJ, specjalności filologia angielska z językiem niemieckim. Badania miały charakter ankietowy i polegały na elicytacji wypowiedzi studentów w formie pisemnej (z zastosowaniem częściowego sterowania tymi wypowiedziami przez badaczkę). Celem było pozyskanie konceptualizacji pojęć NAUCZYCIEL i NAUCZANIE, UCZEŃ i UCZENIE SIĘ oraz uzasadnień respondentów dla owych konceptualizacji; przykłady wypełnionych ankiet oraz tabelę zbiorczą ukazującą dane liczbowe i procentowe ilustrujące owe konceptualizacje znajdujemy w aneksach 1-4 (s. 168-174). Autorka pozyskała 464 wypowiedzi, z których wydobyła 298 metafor dotyczących nauczyciela. W kolejnych podrozdziałach porządkuje materiał pod kątem obecnych w nim językowo-kulturowych obrazów nauczyciela w osobistych teoriach studentów w świetle ideologii edukacyjnych i wychowania (podrozdział 4.1), ciekawie i obrazowo przedstawiając wyniki badań w formie tabelarycznej. W rozdziale 4.2 został wykorzystany ten sam materiał pod kątem wydobywania z niego tzw. pedagogii potocznych, a więc osobistych teorii badanych na temat NAUCZYCIELA, NAUCZANIA, UCZENIA SIĘ, UCZNIA (zob. tabele przedstawione w podrozdziałach 4.2.1 - 4.2.5; wykorzystano tu teorie Jerome'a Brunera).

Jeśli w rozdziale czwartym ukazano obrazy, wzory, stereotypowe wyobrażenia o nauczycielu idealnym, wyobrażonym: taki, jaki być powinien, to w **rozdziale piątym** przedstawiono wyniki badań koncentrujące się na opisach rzeczywistych nauczycieli języka angielskiego (dane zostały wydobyte z mininarracji studentów, którzy zostali poproszeni przez badaczkę o opisanie swoich nauczycieli języka angielskiego, o przedstawienie ich przezwisk i uzasadnienie ich; por. Aneks nr 2 i 3). Autorka prezentuje dalej przenikliwe analizy owych przezwisk nauczycieli, stosując przy tym metodę profilowania pojęć z wykorzystaniem faset (p. 5.1.1), natomiast w p. 5.1.2, zapoznajemy się z błyskotliwą analizą jednego z przezwisk – Krwawa Mary – z wykorzystaniem teorii integracji pojęciowej (amalgamatów). Podrozdział 5.1.3 zawiera analizę ukierunkowaną na wydobywanie ocen aksjologicznych ze szkiców portretujących „doświadczonych” (czyli rzeczywistych) nauczycieli; w tabeli na s. 142 -144. Autorka w czytelny sposób przedstawiła, biorąc pod uwagę różne kategorie i schematy wyobrażeniowe, wydobyte w trakcie badań cechy obrazu nauczyciela profilowane pozytywnie i negatywnie. W podrozdziale 5.2. badaczka przeanalizowała kolejny raz pozyskany materiał, by wydobyć z nich tzw. *metafory*

mieszkaniowe (do czego zainspirowały ją wcześniejsze badania H. Kwiatkowskiej). Udało Jej się obrazowo przedstawić relacje uczniów z nauczycielem języka angielskiego z użyciem metafory klasy szkolnej widzianej jako *pałac*, *stróżówka* oraz *psia buda i jej sąsiedztwo*. Badaczka znów umiejętnie zastosowała metodę integracji pojęciowej (widać, że taktuje ją jako jedną z najbardziej skutecznych metod językoznawstwa kognitywnego). W podsumowującym **rozdziale szóstym** Autorka określiła, które z modeli wydobytych w badaniu wyidealizowanego i rzeczywistego obrazu nauczyciela dominują, a które z nich są peryferyjne. We **Wnioskach**, oprócz skrótowo przedstawionych wyników badań, znajdujemy kolejny autorefleksyjny fragment odnoszący się do zasadności przyjętych perspektyw badawczych. Zgadzam się z Autorką (por. s. 162), że o nowatorstwie i oryginalności jej zamysłu badawczego świadczy wykorzystanie osiągnięć lingwistyki kognitywnej i połączenie ich z pedagogiką interkulturową i współczesnymi refleksjami pedeutologicznymi.

Moja ocena wartości merytorycznej rozprawy doktorskiej mgr Ewy Kowalskiej-Stasiak jest bardzo wysoka. Wielkim walorem tej pracy jest nie tyle wydobywanie z mentalności badanych określonych obrazów, ale kunsztowna analiza danych przeprowadzona z zastosowaniem połączonych narzędzi badawczych językoznawstwa kognitywnego. Można bez przesady powiedzieć, że Ewa Kowalska-Stasiak w pierwszej, teoretycznej części swojej rozprawy ukazuje czytelnikom swoją erudycyjność opartą na przemyślanie dobranych lekturach naukowych z zakresu komunikacji i pedagogiki interkulturowej, lingwistyki kognitywnej, szeroko rozumianej lingwistyki kulturowej i pedagogiki, a w części analitycznej ukazuje swoją perfekcję, rzetelność i oryginalność jako analityk danych oraz interpretator wyników badań. Jeśli ktoś miałby problem ze zrozumieniem kluczowych koncepcji stosowanych w lingwistyce kognitywnej, jak też metod analitycznych wywodzących się z nich, powinien obowiązkowo zapoznać się ze zrealizowanymi w niniejszej rozprawie analizami pani Ewy Kowalskiej-Stasiak. Rezultaty Jej badań mogą zainteresować badaczy także różnych dyscyplin humanistyki, mają przecież wyraźne przesłanie humanistyczne, jakim jest, jak sądzę, nawoływanie do ciągłego doskonalenia się nauczycieli w umiejętności prowadzenia prawdziwego dialogu z uczącymi się. Oddziaływanie społeczne rozprawy naukowej, która została mi przedstawiona do oceny, może więc być szerokie.

Dyskurs naukowy prowadzony przez Panią Ewę Kowalską-Stasiak jest czytelny i utrzymany w odpowiednim stylu, wnioskowanie przekonujące, a kompozycja rozprawy logiczna i przejrzysta. Praca została starannie wydrukowana, jest w niej znikoma liczba usterek (może nieco przeszkadza częste używanie przez Autorkę czasownika „przyglądać się”,

zwykle w formie apelu: „przyglądnijmy się”; właściwsze by tu były nienacechowane formy: „przyjrzyć się”, „przyjrzyjmy się”.)

Nie mam uwag krytycznych do treści rozprawy i zastosowanej metodologii, a jedynie **kilka pytań** do Autorki rozprawy:

1) W ankiecie przedstawionej w Aneksie 2. Autorka poprosiła badanych o przedstawienie narracji o nauczycielach języka angielskiego spotkanych podczas nauki w szkole podstawowej i średniej (na poziomie gimnazjalnym i licealnym). Czy wyodrębnienie tych szczebli nauczania okazało się pod względem badawczym przydatne i znaczące?

2) Badanie przedstawione w rozprawie zostało przeprowadzone z użyciem procedury badań ankietowych na stosunkowo niedużej próbie badanych. Jak Autorka wyobraża sobie rozszerzone badania na podjęty przez siebie temat?

3) Jako badaczka komunikacji interkulturowej zachodzącej podczas nauczania języka polskiego jako obcego jestem ciekawa, jak przyjęcie perspektywy interkulturowej wpłynęło na kształt podjętych przez Autorkę badań i na ich wyniki? Do jakiego stopnia, Jej zdaniem, perspektywa ta wzbogaciła i pogłębiła badanie? Czy nie wystarczyłoby zastosowanie perspektywy kognitywnej?

4) Wreszcie – jakie Autorka może sformułować – na podstawie przeprowadzonych badań – zalecenia dla prowadzących zajęcia z przyszłymi nauczycielami języków obcych?

Podsumowując, stwierdzam, że rozprawa mgr Ewy Kowalskiej-Stasiak spełnia z naddatkiem wymagania stawiane rozprawom doktorskim, określone w Ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. z 2016 r. poz. 882). Wobec powyższego, wnoszę o dopuszczenie mgr Ewy Kowalskiej-Stasiak do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Uważam ponadto, że rozprawa Pani Ewy Kowalskiej-Stasiak zasługuje na wyróżnienie i wydanie jej drukiem.

Grażyna Zarzycka, dr hab., prof. UŁ